

EDUCATIO

PEDAGÓGIA SZOCIOLOGIA HISTÓRIA ÖKONÓMIA PSZICHOLÓGIA POLITOLÓGIA

MÉRLEGEN, 1990–2002

OKTATÁSPOLITIKAI TÁJOLÓ	3	<i>Kozma Tamás</i>
EXPANZIÓ KÖZÉPFOKON	13	<i>Forray R. Katalin</i>
AZ AUTONÓMIÁK KORA	28	<i>Sáska Géza</i>
A CIGÁNY TANULÓK OKTATÁSI ESÉLYEI	49	<i>Liskó Ilona</i>
AZ ISKOLAI HÁTRÁNY ÖSSZETEVŐI	63	<i>Imre Anna</i>
EGYHÁZ ÉS OKTATÁS A RENDSZERVÁLTÁS ÉVTIZEDÉBEN	73	<i>Nagy Péter Tibor</i>
DIFFERENCIÁLÓDÁS, DIVERZIFIKÁLÓDÁS ÉS HOMOGENIZÁLÓDÁS A FELSŐOKTATÁSBAN	96	<i>Hrubos Ildikó</i>

FELNŐTTOKTATÁSI KALAUZ EURÓPÁBA

A felnőttoktatás nagykorúvá vált Magyarországon. Nagyon sok apró vagy éppen jelentősebb mérföldkő jelzi az évek alatt ezt a folyamot. A nagykorúság egyik bizonyítéka a nemrég elfogadott felnőttképzési törvény, amely a gyakorlatban is hozhat áttörést, még ha ez jelenleg egy kerettörvény szintjén értelmezhető is. A nagykorúvá válás viszont azt is jelenti, hogy az ügy megvalósulásának ettől kezdve lesz téteje, értékelhetősége. Ez a törvény hosszú évek érési folyamatának eredménye, amely megannyi konferencia, szeminárium, szakmai vita, tervezés és halogatás után valósulhatott meg. Jelen recenzió viszont nem a törvénnyel, hanem egy a közelmúltban megjelent kézikönyvvel akar foglalkozni, amely a felnőttképzésben, közművelődésben tevékenyek, vagy éppen csak (még) érdeklődők számára tűnik hiánypótlónak. A kötet Sz. Tóth János főszerkesztésével a Magyar Népfőiskolai Társaság gondozásában és a Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar Társadalomelméleti, Közművelődési és Felnőttképzési Intézetével megvalósuló együttműködésben jelent meg 2001-ben. A felnőttoktatás nagykorúvá válását ez, a Nemzeti Kulturális Alaprogram, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány támogatásával megszületett könyv is segíti.

Az ember életében a nagykorúvá válás időszaka az, amikor egyre többet kell tanulni, egyre több információra van szüksége. Az általános információs ellátás ugyanúgy napjaink valósága, mint a tematikus tájékozódás megvalósíthatósága. Csakhogy az esetek zömé-

ben nem látjuk a fától az erdőt. Magyarán nem tudunk tájékozódni az információs dzsungelben. Ilyen téma természeténél fogva a felnőttképzés területe is. Az ehhez a területhez kapcsolódó intézmények, „mozgalmak”, programok, törvénykezések, projektek száma hihetetlenül feldúlt az elmúlt öt évben. Jelen könyv szerkesztői sokakhoz hasonlóan megérezték ezt, de másoktól eltérően arra is vállalkoztak, hogy rendet tegyenek az információs áramlatok között. Hogy hiánypótló anyagról van szó, az nem vitás, de ennél többet is elér. A könyv felhívja a figyelmünket arra is, hogy tekintetünket – legalábbis egy részét – ne csak vessük, de tartsuk is az Európai Unión. Ez legyen egy szelektív-adaptációs tekintet. A másik a határainkon belüli fejlesztő, ráható tekintet kell, hogy legyen.

A könyv információs és adatbázis-jellegét erősíti, az információk ezen könyven túli elérhetősége(i) fel vannak tüntetve, s az olvasó a lifelong learning autodidaktais formáját is megvalósíthatja azáltal, hogy tovább bővítheti ismereteit a lifelong learning szerteágazó világában. A kötet előnye, hogy ötvözi az enciklopédikus akadémikus magatartást egy adatbázis szolgáltatással és információs gyűjteménnyel. Magyarán aki többet akar tudni, járjon utána a megadott postai és a mára még fontosabbnak számító internetes csatornákon. Úgy érezzük, hogy az előbb felsoroltak adják a kötet igazi értékét.

A kiadvány öt nagy fejezetre tagolódik. Az első rész a „Dokumentumok az élethosszig tartó tanulásról 1996-2000”. A „dokumentumtár”-fejezet részei a következők: az Európai Unió és az UNESCO dokumentumai; dokumentumok az emberi erőforrás fejlesztésről; társadalompolitika, civil társadalom; ifjúság Európában és Magyarországon. Ezekhez a területekhez kapcsolódó törvények, rendeletek, ajánlások az elkövetkezendő időszak fejlesztési politikával együtt fogják meghatározni a felnőttképzés és kapcsolódó területeinek a fejlődését, mozgásterét. Ezek azok a legfontosabb politikaformáló dokumentumok, amelyek mérőföldkövei a lifelong learning-nek. Ezáltal ezek a nyilatkozatok, ajánlások, dokumentumok megkerülhetetlen alkotói az élethosszig tartó tanulás koncepcionális és stratégiai fejlesztésének, ezért ezek a leggyakrabban cíttált források. Olyan alapvetőnek számító koncepciókba kapunk betekintést, mint a szakmai berkeken belül Fehér Könyvnek tulált Tanítani és tanulni, A kognitív társadalom felé, vagy a nem kevésbé sokat hangoztatott Delors jelentés, esetleg a Hamburg-i Nyilatkozat a felnőttek tanulásáról. Ezekhez hasonlóan kap helyet az elmúlt két évben széles körben megismert Memorandum vagy az Európai Felnőttképzési Társaság stratégiai nyilatkozata az élethosszig tartó tanulásról. Ezekben a hónapokban érezhetjük meg először, hogy mi-

lyen fontos szerepe lehet az Európai Szociális Alapnak, ugyanis hazánk hátrányos régiói számára a Phare programon keresztül lehetőség van az Alap támogatásának igénybe vételére. Természetesen a manifesztáló politikák sorai között nem minden könnyű értelmezni vagy éppen konkrét cselekvési programokat felvázolni. Ezekről majd a III. és IV. fejezetben találunk útmutatót. A források gyűjteménye ugyanakkor legalább olyan gyors ütemben bővül, mint ahogyan a téma bővül, s ezek a nemzetközi, és a remélhetőleg növekvő számú magyar források is igénylik a strukturált feldolgozást.

A dokumentumok eltérő szempontok és célok alapján tárgyalják a felnőttkori tanulást, mindenazonáltal abban egyetértenek, hogy ez kulcsstévénységgé fog válni a 21. században. Ez a fajta tanulási expanszió azonban egyelőre nem jelenik meg jelentős mértékben. Vagyis a formalizált tanulás intézményesülése nem áll egyenes arányban a tanulás-tevékenységek növekedésével, annál sokkal lassabb és kevésbé átfogó. Az intézményesülés hiányosságai részben akadályozhatják a tanulási sikerességet, de magát az expansziót nem.

Minél inkább „konglomerátum” tudományterülettel van dolgunk – mint jelen esetben –, annál nagyobb az esély arra, hogy kicsúszunk a koncentrált értelmezhetőségi keretből. Erre a fejezetre, de a többire is igaz, hogy ezt a problémát megoldva és jól manőverezve enen kereteken belül marad a könyv.

„Információ-források, felnőttképzési-közelművelődési intézmények, szervezetek”-ről szól a második fejezet. Terjedelmében ez a másik legnagyobb egység, mely az európai együttműködési információs forrásai és intézményei, a magyar szervezetek az élethosszig tartó tanulás és az európai együttműködés terén, valamint a szakterületi, szervezetek Európában részekre tagolódik. A dokumentumok után tehát azokról a szervezetekről olvasunk, amelyek különböző formákban – társaság, hálózat, intézet, alapítvány, központ, szolgálat, hivatal – és eltérő célokkal – kutatás, információs szolgáltatás, fejlesztés, oktatás, önkéntes mozgalom – működve mintegy megjelenítik az első fejezetben ismertetett politikákat. Ők a szócsövei a felnőttképzésnek. A már korábban is látott minden téren meglévő heterogenitást látjuk bizonyítva ebből az adatbázisból is. Az is érdekes lehet a magyar olvasó számára, hogy az Európai Unió által létrehozott intézmények mellett a legnagyobb hangsúlyal a páneurópai hálózatok jelennek meg. Azt, hogy világunk és mozgásterünk növekvő mértékben hálózatokban fejlődik, konstatálnunk kell. A tanulás és épülés egyik legbiztosabb módjának tekinthetjük ezt. A könyv gyűjteményén keresztül nézve az is szembetűnő, hogy a legtöbb szervezettel, a legtöbb hálózattal az angolok, németek, belgiumi államok és skandinávok rendelkeznek. A kötetben megjelentett

néhány szervezet a teljesség igénye nélkül: UNESCO Oktatási Intézete, Európai Szakképzési Fejlesztési Intézet (CEDEFOP), Európai Képzési Alapítvány (ETF), Világbank, OECD, Európai Felnőttképzési Társaság (EAEA), a Felnőttképzés Nemzetközi Tanácskozása (ICAE), Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézet (IIZ/DVV).

A nemzetközi szervezetek mellett a legfontosabb hazaiak is szerepelnek a listán, úgymint Eurydice magyar képvislete, Tempus Közalapítvány (megjegyzésként csak annyit, hogy a felnőttképzés egyre nagyobb jelentőségi a programban, erre bizonyíték, hogy a Tempus esernyője alatt beindult legfrissebb program a Grundtvig felnőttképzési program), Nemzeti Szakképzési Intézet, a Magyar Népfőiskolai Társaság. A listát nem folytatjuk, de még megemlíthetjük az itt nem szereplő felnőttképzési kutatásokkal is foglalkozó Oktatáskutató Intézetet, az Országos Közoktatási Intézetet, vagy az időközben létrejött Debreceni Egyetemhez kapcsolódó Lifelong Learning Központot, és a közeljövőben kialakítandó Nemzeti Felnőttképzési Intézetet.

A harmadik egység a „Nemzetközi együttműködési programok”-ról szól. A partikuláris, lokális vagy épén hazai környezetből és cselekvési keretekből ezen programok segítségével léphetünk ki. Ezek a keretek kapcsolják az intézményeket, egyéneteket, szakmai konzorciumokat az EU várkerítésére. Ezek a programok adják meg számunkra azokat a nemzetközi csatornákat, amelyekkel a témahez kapcsolódó fejlesztéseket megvalósítjuk, megvalósíthatjuk. A fejezet a magyar állampolgárok és intézmények számára elérhető együttműködési lehetőségeket és pályázati forrásokat taglalva egyben az EU prioritásait is számba veszi. Azaz az együttműködési lehetőségek megtérítésével, illetve e közben megtanulunk „európaiul” is, ha nem is azonNAL és nem is a legkiválóbb fokon. Az ebben a részben felsorolt Uniós programok Magyarország számára is hozzáérhetők. A legfontosabbak a Phare programok, a Socrates, a Leonardo Program, Kultúra 2000 és az itt nem említett, de időközben számunkra is megnyíló Európai Szociális Alap programjai. Az előző fejezetekben láttuk azt a hálózatosodási folyamatot, amely Európa számításba vehető szervezetet mutatja be. Mind ezekhez, mind pedig az európai nemzetközi projektekhöz növekvő aktivitással csatlakozhatunk. Örömmel realizálhatjuk az elmúlt három-négy évben végbement lehetőségnövekedést, melynek során teljes jogként kapcsolódhatunk ezekhez a programokhoz.

Bár a funkcionális és pragmatizmusorientáltág a kézikönyvén végigvonul, a negyedik fejezet mégis kimondottan ilyen irányultságú. Ez azért roppant hasznos rész, mert a tanulásra kényszerített világunkban

kincset ér a tapasztalat és a módszer átadása és ennek átvétele. Általánosságban igaz az, hogy országunk és régióink felzárkózásának egyik legfontosabb eszköze az adaptációra és a know-how-ra irányuló tanulások. Ezen tanulás az alkalmazhatóság és gyakorlatcentrikusságot jelenti. A gyakorlati segédeszközök,

részfogalmak, terminológiai kérdések tisztázására vonatkozó próbalázásokból mutat be egy csokrot. Ennek során különböző interpretálásokat mutat be, mégis az egész nem a definíálások tárházát jelenti, hanem az eligazodást segíti. Ilyen részek a fejezetben a legyakrabban használt kulcsszavak rövid gyűjteménye, a CEDEFOP-hoz kacsolódó Glosszárium, mely a definíciók sorában nem döntödni, hanem választási lehetőségeket kínál, vagy az EU minisztertár, mely a szintén legyakrabban használatos fogalmakat interpretálja.

A fejezet második része pedig a projekt menedzsment – sokszor igen bonyolult – világába nyújt betekintést. A nemzetközi projektek világát egyszer ki kell tanulni. A jelentések, a beszámolók elkeszítése idő- és energiamegszűtő teendők, de elkerülhetetlen elemek. Ehhez ad segítséget az anyag azáltal, hogy a projektmenedzsmenthez kapcsolódó kifejezéseket értelmezi. Sőt olyan praktikus megfontolásokat is ajánl, melyek strukturáltabb, tervezhetőbb munkát biztosítanak.

Ha eddig nem volt hiányérzetünk az adatok, információk területén, akkor a könyv utolsó, rövid fejezetében nem is lesz, hiszen további tudásbővítő információt ajánl a válogatott bibliográfián, az angol nyelvű nemzetközi szakirodalmon keresztül egy internetes címkatalógusig. A válogatott bibliográfia az Európai Unióra vonatkozó legfontosabb magyar nyelvű folyoiratokat és könyveket tünteti fel. Ez a felsorolás a fellelhető szakirodalom tekintetében átfogó, annak ellenére, hogy nem részletezi teljességgel az egyes szakterületekhez kapcsolódó irodalmat. Ezért is tekinthetjük válogatott bibliográfiának.

A fejezet második része az 1998 és 2000 között megjelent angol nyelvű nemzetközi szakirodalmat illetve dokumentumokat mutatja be internet elérhető ségen keresztül. A 212 url forrást feltüntető lista is az élethosszig tartó tanulás széles horizontjára szolgál bizonyítékként. Ezekben a forrásokban az OECD, az UNESCO, a European Training Foundation, a CEDEFOP, a Világbank, a European Association for the Education of Adults (EAEA) szerepel legfontosabb dokumentum-forráshelyként, vagyis ezeken keresztül jutunk el a legtöbb hasznosítható információhoz.

Mint minden kézikönyv, úgy ennek is legfőbb célja, hogy informatív legyen és kalauzoljon. Ezeket a célokat maradéktalanul teljesíti. Reméljük, hasznát vesszük a kutatás, tanítás, és kapcsolatépítés területein is. A

tanításban érdekteljes saját tanulóiknak ismertethetik a számukra legfontosabb információkat. A tapasztalat azt mutatja, hogy egyre többen kapcsolódnak be európai uniós programokba – bár még többen szeretnének -, számukra a kézikönyv információs manüként szolgál. Az oktatásban, a tanárok számára ezen túl menően, fontos szerepe van az egyes dokumentumok ismeretének, amelyből megismerhetik e legfontosabb uniós politikákat és lifelong learning fejlesztési tendenciákat is. Ez a terület másfelől az oktatáspolitikában érdekeltek számára is relevanciával bír, tekintettel arra, hogy felnőttoktatási politikánk euro-konform módon fejlesztendő. A kutatási szakemberek két megfontolásból értekelhetik a kézikönyvet. Egyrészt kutatási jelentések-

hez, anyagokhoz is hozzáférhetnek. Nagyon sok olyanhoz is, mely csak internetes formában lehetséges a fel vagy legalábbis számunkra ez a leggyorsabb és legolcsóbb megszerzési módja ezeknek. Másrészt az adatbázison keresztül olyan partnerségi kapcsolatokat építhetnek ki, melyek európai horizontú kutatást indíthatnak el, ezáltal a tudományos szemlélet komparatistikai gyakorlatát is erősíthetik.

(Sz. Tóth János [szerk.]: *Európa Kézikönyv az élet-hosszig tartó tanulásról*. Magyar Népfőiskolai Társaság, Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar Társadalomelméleti, Közelművelődési és Felnőttképzési Intézete, 2001.)

Erdei Gábor

